

quidem facilius et commodius expedientur juxta hanc nostram sententiam, quamvis fortasse ob eam solam causam non sit simpliciter necessaria.

16. *Prima ratio conclusionis.* — Primo ergo probatur hæc conclusio ex præcedenti, nam ex eo quod in relativis non mutuis videmus relationem unius extremi non terminari formaliter ad relationem alterius, colligere possumus, quod, licet in relativis mutuis sit relatio realis in utroque extremo, una non tendit in aliam formaliter, sed simul et concomitanter una tendit in subjectum seu fundamentum alterius, et e converso. Probatur hæc illatio, nam si per impossibile in altero extremo impediretur relatio, conservato toto fundamento ejus, nihilominus relatio alterius extremi posset ad illud terminari; ergo signum est illas duas relationes esse simul per concomitantiam, et non per formalem terminationem unius ad aliam. Consequentia est evidens, et antecedens patet, quia, ut in superioribus visum est, non solum in relationibus tertii generis, sed etiam secundi et primi, quando unum extremum tale est, ut non possit fundare relationem, nihilominus est aptum ad terminandam relationem alterius, ut patet in Deo ut terminante relationem creaturæ ut sic; ergo quacunque ratione contigerit, alterum extremum manere cum fundamento et sine relatione, nihilominus manebit sufficiens ad terminandam relationem alterius extremi; est enim eadem ratio, nam quod unum fundamentum, seu extremum sit aptum necne ad fundandam propriam relationem, est per accidens ad terminationem alterius. Unde, si per intellectus præcisionem separetur relatio a tali extremo, intelligitur manere æque sufficiens ad terminandam aliam relationem, ac illud extremum, quod non est capax relationis. Ergo signum est relationes mutuas esse simul propter concomitantiam, et propter conditionem extremorum, quæ apta sunt ad fundandam relationem, non propter formalem terminationem unius relationis ad aliam sibi correspondentem.

17. *Secunda ratio conclusionis.* — Secundo argumentor, quia commune axioma est, posito fundamento et termino, resultare relationem prædicamentalem, et non alias; ergo terminus unius relationis non potest esse relatio opposita. Antecedens certum est omnium consensu, et constat ex supra dictis de natura hujus relationis. Unde etiam Scotus,

licet excipiat relationes quas vocat extrinsecus advenientes, tamen consequenter negat illas pertinere ad hoc prædicamentum, et nos infra ostendemus, illas vel nullas esse, vel non nisi alias a transcendentalibus, disputatione sequenti. Necesse est autem axioma illud intelligi de termino formali et proximo, et quasi in actu primo (ut sic dicam), de quo etiam nos in præsentia quæstione disputamus, ut diximus. Non enim potest intelligi de termino terminante quasi in actu secundo (ut ita loquar). Nam de illo termino ut sic, non est verum quod illo posito cum fundamento sequatur relatio, nam potius ipse constituitur in ratione termini actu terminantis per ipsammet relationem ut actu tendentem in ipsum, et extrinsece denominantem ipsum denominatione terminativa. Rursus nec potest intelligi de termino materiali et remoto, quia illo tantum posito cum fundamento alterius extremi non est necesse resultare relationem, ut per se constat, et facile potest exemplis ostendi; ergo intelligendum est illud principium de termino formali, et quasi in actu primo proximo. Et hinc facile probatur prima consequentia, quia una relatio non concursit ex positione alterius, quia illa particula *ex* dicit antecessorem aliquam naturæ vel originis; una autem relatio prædicamentalis non antecedit alteram relationem sibi correspondentem, neque una dicit ex altera originem, ut per se constat in omnibus creatis, de quibus loquimur; alias non essent simul. Cum autem relatio dicitur resultare positis fundamento et termino, sensus indubitatus est, positionem fundamenti et termini antecedere, seu præsupponi ordine naturæ, et inde statim resultare relationem, quod ex proprietate ipsius locutionis manifestum est, et ex re ipsa, quia in relativis mutuis utraque relatio simul resultat, positis fundamentis et terminis.

18. *Tertia assertionis ratio.* — Tertio argumentor confirmando et declarando illud principium, scilicet: *Id quod in unoquoque extremo est ratio fundandi propriam relationem, est ratio terminandi alteram correlativam.* Nam, sicut ratio fundandi est illa, per quam convenienter redditur proxima causa, ob quam talis res habet relationem ad aliud, ita ratio terminandi est illa, per quam redditur proxima causa, ob quam res est talis, ut ad ipsam altera referri possit: hæc autem causa ex eadem forma vel ratione sumitur in relativis mutuis; ergo. Major videtur per

se nota ex terminis. Minor declaratur inductione; nam, sicut album aptum est ad fundandam relationem similitudinis, quia habet albedinem, et ipsa albedo est aptum fundamentum, quia habet talem unitatem formalem, ita etiam idem album est aptum ad terminandam relationem alterius, quia habet albedinem ejusdem rationis vel unitatis cum albedine alterius. Non enim aliud album refertur ad hoc, quia in hoc est albedo, sicut est in alio, alioqui non esset similitudo in albedine, sed esset similitudo in similitudine. Et hinc potest percipi ratio a priori, nam similitudo ut sic est in albedine, verbi gratia; versatur ergo inter alba ut sic, et ea refertur ut similia; ergo sicut ex parte unius fundatur in albedine, ita ex parte alterius terminatur ad albedinem.

19. Idem facile constat in relationibus disqu岸parantiæ; nam Petrus, verbi gratia, ideo refertur ad Paulum ut ad patrem, quia genuit ipsum, et non quia Paulus refertur ad ipsum, formaliter distinguendo relationem a generatione; nam præcise in ea ratione sistendo intelligimus esse sufficientem causam ex parte generantis ut filius referatur ad ipsum. Eadem est autem causa ex parte ejus, ob quam in ipso resultat relatio paternitatis. Et idem est de ipsa paternitate, si rationem ejus ex parte termini reddamus; ideo enim relatio paternitatis, quæ est in Paulo, terminatur ad Petrum, quia genitus est ab ipso, et in hoc præcise concipimus sufficientem causam ex parte termini. Atque ita in universum, cum relatio essentialiter requirat duo, scilicet fundamentum et terminum, ex parte utriusque potest reddi ratio cujuscunque relationis, et illa, quæ vere et proxime redditur ex parte termini ut sic, est ratio terminandi, sicut quæ redditur ex parte subjecti, est fundamentum, seu ratio fundandi.

20. Ratio autem, quæ ex parte termini reddi potest, nunquam est altera relatio, si formaliter loquamur, et non tantum concomitanter vel identice. Quanquam enim pater non referatur ad filium, nisi cum filius refertur ad ipsum, non tamen hæc est ratio quæ ex parte termini reddi possit, cur pater referatur ad filium, scilicet, quia filius refertur ad ipsum, sed præcise quia genitus est ab ipso; nam una relatio nullo modo est ratio alterius, nec ex parte termini, nec ex parte fundamenti, alias non essent simul natura; illa enim, quæ esset ratio alterius, ut sic es-

set aliquo modo prima, maxime cum sit sermo de ratione reali et formali suo modo ex parte termini. Ratio ergo hæc semper est aliquid aliud distinctum a relatione, et consequenter aliquid absolutum, quod non est aliud in relativis mutuis nisi illud ipsum quod in unoquoque fundat relationem ejus, nam illud est ratio terminandi relationem alterius. Quia præcisa relatione, nulla alia ratio est propinquior, neque magis necessaria, ut in inductione facta satis declaratum est.

21. *Objectioni satisfacta.* — Dices: in relativis non mutuis non potest hæc regula servari, quia in termino unius relativi non est fundamentum reale alicujus relationis. Respondetur, semper intelligi aliquid proportionabile. Ut, verbi gratia, si relativa non mutua sint secundi generis, ut est inter creatorem et creaturam, ratio terminandi relationem creaturæ ex parte Dei, est ipsa potentia creandi ut actu influens. Quia si alioqui Deus non esset incapax relationis, illamet deberet esse fundamentum relationis creatoris ad creaturam. Et quia si velimus rationem reddere ex parte termini relationis creaturæ, non est alia, nisi quia Deus per suam omnipotentiam creavit illam. Et idem facile intelligitur in relationibus mutuis, quæ esse possunt in primo genere, ut est relatio similitudinis, aut distinctionis inter creaturam et Deum. In tertio autem genere, ratio terminandi ex parte scibilis, verbi gratia, et similium objectorum, est uniuscujusque entitas, prout in ea est quædam aptitudo objectiva, ut circa illam possit talis actus, vel habitus, aut potentia versari, quæ potest nominari veritas aut bonitas, vel quid simile; illa enim aptitudo est ratio quæ reddi potest ex parte objecti, seu termini talis relationis; ideo enim scientia versatur circa tale objectum, quia talem habet veritatem, seu intelligibilitatem, et sic de aliis.

22. *Ratio quæ nequit fundare relationem cur terminare possit.* — Quod si inquiras cur hujusmodi aptitudo vel ratio, quæ non est sufficiens ad fundandam in se propriam relationem, sit sufficiens ratio ad terminandam relationem alterius, respondetur causam esse, quia ad fundandam relationem necessaria est ordinabilitas ad aliud (ut sic dicam) ex parte ipsius fundamenti, atque ita requirit quod sint ejusdem ordinis. Ad terminandam autem relationem, non est necesse ut terminus sit ordinabilis ad aliud, sed ut aliud sit

ordinabile ad ipsum, et ideo potest terminus habere realem aptitudinem ad terminandum, etiamsi non sit ejusdem ordinis cum alio extremo, quod ad ipsum ordinatur.

Aliarum opinionum fundamentis satisfi.

23. Ad fundamenta aliarum opinionum respondendum superest. Et imprimis negatur relativum formaliter terminari ad correlativum ut sic, quod manifeste constat in relativis non mutuis, quia ubi non est correlativum, non potest alterum relativum ad correlativum terminari. Inde vero intelligimus, etiam in mutuis, quamvis relativum ad correlativum terminetur, non tamen formaliter, ita ut relationes ipsæ inter se et ad se tendant, sed una tendit ad fundamentum alterius, et e converso, ut declaratum est.

24. *Relativa quomodo sint simul natura.*—Ad primam vero objectionem de similitate naturæ respondetur, potius inde inferri oppositum, quia relatio est posterior natura quam terminus ejus, ut in actu primo seu formali ad terminandum sufficienter constitutus est, quia ex fundamento et termino consurgit relatio, ut diximus. Imo aliqui auctores, qui opinantur relationem esse quid distinctum, putant effective fieri a termino. Si ergo una relatio esset terminus alterius, ex positione unius resultaret alia, et ita non possent esse simul natura. Dicuntur ergo simul natura, quando mutue sunt, quia cum resultat una ex fundamento et termino, resultat alia omnino concomitanter absque ullo ordine prioris et posterioris inter se, et hoc est esse simul natura. Fundatur autem hæc similitudo, non in formali habitudine earum inter se, sed in necessaria connexion quam habent in fundamento et termino, quia neutra insurgere potest, nisi jam positus suo fundamento et termino, et illis positus ambæ statim necessario consurgunt. Et alioqui formale fundamentum unius est formalis terminus alterius, et e converso; ex quo fit ut necessario simul sint posita in re fundamentum et terminus utriusque, nam sunt eadem, commutata proportionem, ut explicui; atque ita tandem efficitur ut ipsæ relationes necessario simul consurgant, et duratione, quia utraque æquali necessitate resultat ex termino et fundamento quamprimum ponuntur, et natura, quia nullum inter se habent ordinem. Hoc igitur modo correlativa ipsa formaliter sumpta, ut correlativa sunt, si sint mutua, sunt simul natura; si vero sint non mu-

tua, cum neque duratione sint simul, nec natura esse possunt.

25. *Occurritur objectioni.*—At vero si hæc comparatio fiat inter unum relativum et terminum ejus in actu secundo, seu ut actu terminantem, sic dici possunt simul natura formaliter, quia, ut supra dictum est, terminus ut sic terminans formaliter constituitur per extrinsecam denominationem a relatione, quæ in illum tendit; unde illa posita sic denominatur, et illa ablata desinit esse hoc modo terminus, nihil intrinsecum amittendo, ut per se notum est. Relatio autem non prius natura est, quam terminetur ad aliud; est ergo simul natura cum termino ut terminante. Dices: ipsa relatio est veluti causa formalis illius denominationis termini actualis; ergo est prior natura. Respondeo, non esse proprie causam formalem, licet propter denominationem ad eum modum a nobis concipiatur, et ideo non intercedere ibi veram prioritatem naturæ, quia relatio sine alia causalitate, solum quia ex intrinseca sua essentia respicit terminum, illum denominat terminantem. Sicut visio denominat rem visam sine vera causalitate, sed ex eo solum, quod est cum tali intrinseca habitudine; unde sicut non prius natura est quam habeat illam habitudinem, ita non prius natura est quam denominet objectum visum.

26. Quod maxime verum est loquendo de his formis in concreto, id est, de relativo, aut vidente; nam loquendo de abstractis, potest aliquo modo concipi relatio, ut prior natura quam relativum, eo modo quo inter formam præsertim inhærentem, et effectum ejus formalem, potest esse prioritas naturæ. Nam relatio est forma relativi; relatio enim abstracte concepta proprie non refertur ipsa ad terminum, sed est qua subjectum refertur, et ideo quamdiu ipsa concipitur ut prior quam afficiens actu subjectum, nondum concipitur ut referens ad terminum, et ideo mirum non est quod ut sic sit etiam prior ipsa relatio, quam denominatio termini terminantis. Et fortasse hic potest applicari distinctio, qua utitur alias Cajetanus, de relatione signata vel exercita, nam tunc concipitur relatio, ut nondum exercens actum referendi, sed secundum suam abstractam rationem. Adhuc tamen sic concepta, est simul natura cum altera relatione opposita, in relationibus mutuis, quia etiam relationes in abstracto sumptæ omnino simul consurgunt, posito utroque fundamento.

27. Denique ut nihil omittamus, addi posset, etiam relationem abstracte conceptam, licet non ut quod, saltem ut quo, tendere in terminum, nam est forma qua relativum respicit terminum, et quia quantumvis in abstracto consideretur, semper ejus essentia consistit in formali habitudine ad terminum. Et sub hac consideratione, quamvis intelligatur aliquo modo prior quam relativum, etiam sub ea ratione tendit suo modo in terminum, et consequenter denominat illum actu terminantem, non integrum relativum, sed relationem ipsam. Ex his ergo satis constat quomodo relationes oppositæ sint simul natura, et relatio etiam et terminus ut actu terminans, non vero relatio, et terminus in actu primo, seu quantum ad rationem terminandi; sic enim etiam tempore antecedere potest, quando fundamentum in alio extremo non est positum, et posito etiam alio extremo semper antecedit ordine naturæ, quia ex illo fundamento resultat relatio, ut declaratum est.

28. Ad argumentum ergo primæ sententiæ respondetur in forma negando sequelam, nimirum, patrem ut patrem non esse simul natura cum filio ut filius est, sed ut est hic homo genitus; imo sicut hic homo, ut genitus, est prius natura quam ut filius, ita etiam est prius natura quam pater ut pater, quamvis sit posterius natura quam hic homo ut generans. Et ideo, quamvis pater ut sic terminetur ad hunc hominem ut a se genitum, nihilominus non prius natura terminatur ad ipsum quam in ipso sit filiatio, non propter terminationem formalem ad ipsam filiatiorem, sed propter simultaneam concomitantiam omnino necessariam, ut declaratum est. Quapropter, licet hic homo, ut genitus, sit prius natura quam ut filius, tamen in illo priori ut sic nondum intelligitur in patre paternitas; imo verissime etiam dicitur, prius natura esse hunc hominem ut genitum, quam in patre sit paternitas, nam ex positione hujus termini cum fundamento, quod est in generante, resultat paternitas.

29. Ad confirmationem concedo, formaliter loquendo, unam relationem non pendere ab alia, nego tamen inde sequi non esse simul natura, naturaliter loquendo. Et horum primum, præter omnia dicta, confirmo Theologico exemplo, juxta quamdam opinionem D. Thomæ, nam in Christo Domino, secundum D. Thomam, non est realis filiatio ad matrem, in Virgine vero est realis relatio ma-

ternitatis ad Christum; signum est ergo unam ex his relationibus non pendere essentialiter et formaliter ab alia; alias non posset una manere sine alia, etiam de potentia absoluta; et similiter est signum unam non esse formalem terminum alterius, quia etiam non potest relatio sine suo termino conservari. Quæ omnia principia sunt certa in doctrina D. Thomæ, et ideo censeo hoc argumentum valde efficax ad hominem contra Cajetanum, et Thomistas qui eum sequuntur. Dico autem formaliter non pendere unam relationem ex alia; nam concomitanter possunt dici aliquo modo invicem pendere, quia non potest esse una sine alia ex natura rei, imo nec de potentia absoluta, saltem nisi aliquo modo mutetur fundamentum alterius extremi, et fiat incapax relationis, ut ab opinionibus de relatione filiationis in Christo abstrahamus. Atque hinc facile declaratur altera pars, nimirum, ex prædicto modo independentiæ non sequi, relationes non esse simul natura. Nam potius si proprie ac formaliter una ab alia penderet, non posset non esse una prior natura alia, quia ipsamet dependentia est quædam posterioritas naturæ; quia vero habent necessariam concomitantiam, qua non potest esse una sine alia, absque ullo ordine inter se, ideo sunt simul natura.

30. *Relativa ut sint cognitione simul.*—Ex his præterea constat quid dicendum sit de similitate cognitionis, quod in secundo argumento contrarii fundamenti petebatur. Nam eadem proportione dicendum est, formaliter et immediate relationem non pendere in cognitione, nisi a suo termino secundum propriam rationem terminandi, et non secundum relationem oppositam, quod recte probat argumentum. Et in relativis non mutuis est manifestum, nam ut cognoscam relationem servitutis creaturæ ad Deum, non oportet cognoscere relationem realem domini in Deo, quia nulla est; neque etiam necesse est fingere relationem rationis in Deo; hoc enim non pertinet per se ad cognitionem alterius relationis, sed si in nobis fit, provenit ex imperfecto modo cognoscendi nostro; Angelus enim, et Deus ipse comprehendit in creatura relationem servitutis, nullam fingentes in Deo relationem rationis. Dices: nonne necesse est cognoscere Deum ut dominum, ad cognoscendam creaturam ut servam? Respondetur necessarium esse cognoscere Deum ut dominum realiter, non relative secundum rationem. Est autem Deus realiter

as simpliciter, ut quæst. 7 de Potent., art. 10, ad 4, et sæpe alias, D. Thomas notavit: primo per potestatem realem coercendi subditos; secundo, quia ad ipsum terminatur relatio realis servitutis, quæ est in creatura; et utroque modo necesse est cognoscere Deum ut dominum ad cognoscendam relationem servitutis creaturæ. Nam primum, id est, potestas coercendi subditos, est ex parte Dei ratio terminandi relationem servitutis, et ideo cognitio ejus quasi antecedenter et causaliter est ratio cognoscendi relationem servitutis; nam, sicut illa relatio consurgit ex vi illius termini et fundamenti, ita cognosci non potest, nisi cognito tali termino et fundamento. At vero secundum convenit Deo per actualem tendentiam respectivam creaturæ in ipsum, denominatione tantum extrinseca, et quia non potest cognosci relativum ut sic, nisi ut terminatum ad suum terminum, ideo sub ea ratione non antecedenter, sed concomitanter cognoscitur Deus ut dominus. Atque hoc, quod in hoc exemplo declaratum est, habet locum in relatione creaturæ, et omnibus non mutuis.

31. Neque ratio superius facta contra hoc est alicujus momenti; concedimus enim non posse cognosci relationem servitutis non cognita in termino aliqua ratione absoluta, non tantum omnino simul, sed etiam antecedenter seu causaliter, ut dixi; non est tamen necesse ut illa ratio absoluta exacte, aut prout in se est, cognoscatur, nam satis est quod abstractivè, vel sub aliqua confusa ratione apprehendatur, quanquam quo terminus perfectius fuerit cognitus, eo perfectior erit cognitio relationis. Quæ omnia facile declarantur in dicto exemplo, nam ad cognoscendam relationem servitutis, quam creatura habet ad Deum, necesse est saltem in communi cognoscere Deum habere superiorem quamdam potestatem in creaturam, ratione cujus potest aut illi præcipere, aut de illa disponere suo arbitrio, et quanto amplitudo hujus potentie magis fuerit cognita, tanto perfectius cognoscetur qualis sit illa servitus; nec fieri potest ut Angelus vel Deus ipse cognoscat hanc servitutem, nisi cognoscendo in ipso talem potentiam. Non oportet autem ut Angelus, verbi gratia, qui in creatura naturaliter intueatur relationem servitutis, naturaliter etiam intueatur potentiam Dei in seipso, sed satis est quod abstractivè et ex effectibus cognoscat talem Dei potentiam. Multoque minus necesse est co-

gnoscere totam Dei naturam, vel alia attributa, formaliter ac per se loquendo, quia illa ut sic non sunt ratio terminandi talem relationem. Atque ad hunc modum facile est idem intelligere in relatione creaturæ, ut est effectus Dei, vel scientiæ, aut sensus, et in aliis non mutuis.

32. At vero in relativis mutuis partim eadem est ratio, partim diversa. Est enim eadem ratio quantum ad formalem dependentiam cognitionis a termino ut sic, et non a correlativo ut sic; hoc enim etiam in relativis mutuis verum est. Nam ut cognoscam in aliquo homine relationem patris, satis est ut cognoscam esse in mundo alium hominem ab illo genitum, etiamsi ibi sistam, et non cognoscam in alio extremo relationem filiationis; et juxta opinionem D. Thomæ, Angelus, etiam malus, per virtutem naturalem (si non impediatur) intuebatur in beata Virgine relationem maternitatis ad hunc hominem Christum, et tamen non intuebatur in Christo relationem filiationis; ergo habebat cognitionem unius relativi cum intrinseca dependentia ab ejus termino, sine cognitione correlativi ut sic. Nec enim probabile est, necessarium fuisse Angelo fingere aliam relationem rationis in uno extremo, ut alteram valeret cognoscere; idem ergo est in qualibet alia relatione mutua, nam quoad hoc eadem est omnium ratio.

33. Quoad concomitantiam vero est nonnulla diversitas, quia ex natura rei, cognita una relatione mutua, necessario simul cognoscitur alia, saltem concomitanter. Nam sicut relatio est per quamdam resultantiam, posito fundamento et termino, ita cognoscitur cognitio illis, cum comparatione eorum inter se. Quia ergo hæ relationes mutue saltem per concomitantiam simul resultant positis fundamento et termino, ideo consimili ratione simul cognoscuntur cognitio et inter se collatis fundamento et termino; et quia hoc necesse est ad singularum relationum cognitionem, ideo consequenter fit ut, una cognita, simul concomitanter cognoscatur alia. Quod in nobis speciali ratione necessarium est, quia non cognoscimus has relationes prout in se sunt, sed solum cognoscendo et inter se conferendo fundamenta et terminos; ex quo præterea oritur ut etiam illa extrema, quæ non habent mutuam relationem, per modum correlativorum mutuum cognoscamus; et inde etiam fit ut ubi uni relationi non correspondet altera relatio realis, nos concipiamus re-

lationem rationis, ut ita concomitanter cognoscamus utrumque extremum per modum correlativi. In cognitione autem perfecta re-

De terminis divinarum relationum.

rum, prout in se sunt, id non est necessarium quoad relativa non mutua, ut dictum est. Quoad relativa vero mutua, est eadem vel major necessitas, aut quia relationes non distinguuntur actu a parte rei a suis fundamentis, aut si fortasse distinguuntur ex natura rei, sunt ita conjunctæ et connexæ cum fundamentis simul existentibus, et inter se collatis, ut non possit cognosci respectus unius ad aliud, quin cognoscatur etiam vicissim respectus alterius ad alterum. His ergo modis intelligendum est correlativum esse simul cognitione cum suo termino, vel cum suo correlativo.

34. *Relativa quomodo sint simul definitione.* — Ad tertiam autem partem illius fundamenti, quæ erat de simultate definitionis, eodem prorsus modo respondendum est. Nam definitio non est nisi cognitio quædam, si in mente sit, vel signum cognitionis, et consequenter rei cognitæ, si sit in voce; et ideo in tantum possunt relativa esse simul definitione, in quantum sunt simul cognitione. Est igitur proportionali modo dicendum, unum relativum, formaliter loquendo, non definiri per aliud correlativum, sed per suum terminum, quem essentialiter respicit. Imo Scotus supra existimat hoc esse necessarium ne committatur circulus aut nugatio, si loco nominis positi in definitione ponatur ejus definitio, aut ne idem sit prius et posterius seipso, quia quod ponitur in definitione, est aliquo modo prius definito. Sed hæc non admodum cogunt, si considerentur quæ de his definitionibus per additum attigit Aristoteles, 7 Metaph., c. 5, et quæ ibi notavimus; instanturque facile illa incommoda in relativis transcendentalibus, ut sunt materia et forma, de quo videri etiam possunt supra dicta, disput. 43, sect. ult., in fine. Non ergo propter vitanda hæc incommoda, sed propter rem ipsam, quia unumquodque definitur formaliter ac præcise per id ad quod habet habitudinem, verum est in definitione unius relativi per se non poni aliud extremum, nisi sub ea ratione quæ in illo necessaria est ad terminandam talem relationem. Concomitanter vero, sicut relativa sunt simul cognitione, ita etiam definitione, et quia nos facilius ita illa concipimus et explicamus, ideo simpliciter dici solet unum relativum definiri per aliud, et e converso. Atque in hoc sensu ac-

ciendum est cum communiter dicitur correlativa esse simul definitione.

35. Ad ultimam rationem, quæ in secunda sententia addebatur, sumptam ex relationibus divinis, quæ invicem terminantur, respondetur imprimis esse dispari rationem, quia illæ relationes non habent fundamentum præter seipsas, eo quod sint substantiales et subsistentes ex propriis rationibus, et ideo mirum non est quod, sicut seipsis fundantur (ut ita loquar), ita unaquæque seipsa terminet suum correlativum. Quin potius in hoc servatur proportionalis ratio; diximus enim fundamentum unius relationis esse rationem terminandi correlationem ejus; ita ergo fundamentum paternitatis divinae est ratio terminandi divinam filiationem; tamen sicut fundamentum illius paternitatis nihil est præter paternitatem ipsam, ita ratio terminandi filiationem nihil etiam est præter ipsam.

36. Adde, quamvis hæc vera sint secundum rem, si tamen secundum rationem vel imperfectos conceptus nostros cogitentur hæc ut distincta, eo modo quo quis conceperit relationes et fundamenta ut distincta, debere etiam concipere rationem terminandi unam relationem, non esse aliam relationem ut sic, sed fundamentum illius. Ut, verbi gratia, si quis ratione distinguat relationes et origines, et cum Bonaventura sentiat personas originibus constitui, relationes autem eis advenire, et in eis fundari, consequenter dicit formalem terminum paternitatis, verbi gratia, esse passivam originem in Filio; e contrario vero terminum filiationis esse generationem activam in Patre; respicit enim Pater eum quem genuit ut sic, et Filius eum a quo genitus est. Similiter qui cum Cajetano distinxerit paternitatem ut conceptam, vel ut exercitam, et sub priori ratione senserit constituere personam, sub posteriori vero referre illam, et ita hanc posteriorem rationem fundari in priori, dicat necesse est consequenter, unam relationem ut exercitam, terminari ad aliam ut conceptam, et e converso. Et quidem sive utamur illis vocibus, sive aliis, relatio non habet rationem termini, ut aliud respicit, sed ut in se est aliquid, quod ab alio aptum est respici; atque ita etiam secundum modum concipiendi nostrum, quacunque ratione distinguatur ibi fundamentum a relatione, vel persona cons-

tituta, a respectu, distinguitur etiam ratio terminandi a relatione.

37. Quod clarius apparet in spiratione passiva respectu activæ, nam Pater et Filius præter spirationem activam habent proprias relationes quibus in suo esse personali constituuntur, et sic constituti, sunt unum principium spirans Spiritum sanctum; ex qua productione (loquendo more nostro) resultat in eis relatio spirationis activæ, cui propterea magis proprie attribui potest, quod habeat fundamentum et rationem fundandi secundum rationem, quia neque constituit personam, nec fortasse habet propriam subsistentiam. Atque ita ibi facile intelligitur relationem passivæ spirationis, quæ est in Spiritu sancto, terminari non ad spirationem activam formaliter, sed ad Patrem et Filium, ut sunt unum principium spirans, cui nostro modo concipiendi advenit relatio spirationis activæ. Quia propria ac formalis ratio ob quam Pater et Filius terminant, vel terminare possunt relationem Spiritus sancti, non est quia referuntur ad Spiritum sanctum, sed quia producunt Spiritum sanctum et sunt unum principium ejus, unde concomitanter habent ut ad ipsum referantur. Si tamen, per possibile vel impossibile, intelligeremus non resultare in Patre et Filio illam relationem, dummodo producerent Spiritum sanctum, id satis esset ut possent terminare relationem ejus.

38. Ex quo obiter intelliget Theologus quomodo de facto Filius distinguitur ab Spiritu sancto, non primo per relationem spirationis activæ, sed per filiationem per quam complete constituitur in esse personali, et consequenter distinguitur a qualibet alia persona. Et nihilominus verum est, quod si Filius non produceret Spiritum sanctum, non distingueretur ab illo, quia tunc, posita illa hypothese, filiatio non esset fundamentum spirationis activæ, nec ratio terminandi processionem passivam; et consequenter neque haberet cum illa oppositionem originis; nunc autem vere habet hæc omnia, et ideo est sufficiens principium distinctionis; sed hæc Theologis relinquamus.

De oppositione relativa.

39. Tandem ex his quæ in hac sectione diximus, intelligere licet in quo consistat, et qualis sit propria oppositio relativa; hoc enim supra in hunc locum remisimus. Potest autem intelligi hæc oppositio aut inter rela-

tionem et terminum ejus, aut inter relationem unam unius extremi, et alteram correspondentem illi in alio extremo, seu inter unum relativum, et correlativum ejus. Prior oppositio est generalis omnibus relationibus etiam non mutuis, ut constat ex dictis, et ideo formalissime convenit relationi ut sic. Consistit autem in hoc, quod relativum ut sic, et terminus, habent inter se talem habitudinem, et conditiones ita distantes, ut necessario requirant inter se distinctionem, nam relativum est id quod respicit, terminus autem est id quod respicitur ab alio, atque ita ex propriis rationibus requirunt alietatem (ut sic dicam).

40. At vero posterior oppositio non est universalis omnibus relationibus realibus vere ac secundum rem; nam quid relationibus non mutuis non convenit, quamvis modo nostro concipiendi fingi posset ac si conveniret, quod ad præsens nihil refert. Inter relativa autem realia et mutua, ac relationes ipsas, intercedit relativa oppositio, quæ non consistit in hoc quod una respiciat aliam ut terminum, sed in hoc quod una respiciat ut terminum id, quod est fundamentum alterius, et e converso, seu (quod idem est), quia habent oppositas rationes, nam una refert suum subjectum ad aliud, alia vero, e contrario, refert illud aliud ad id quod erat subjectum alterius. Ex quo talem inter se habent repugnantiam, ut non possint ambæ relationes uni et eidem simul inesse, quia non potest unum et idem esse fundamentum et terminus respectu ejusdem. Qui modus oppositionis licet clarius appareat in relationibus dissimilium rationum, ut inter paternitatem et filiationem, tamen etiam suo modo convenit relationibus æquiparantiæ, quia licet sint ejusdem speciei, possunt in individuo esse aliquo modo oppositæ relative, quia afficiunt sua subjecta secundum oppositas habitudines, ex quo repugnantiam habent in eodem subjecto. Quamvis autem hæc oppositio aliquo modo sit diversæ rationis, respectu termini, et respectu correlationis, tamen quia concomitanter se habent ubique inveniuntur, ideo per modum unius nominantur et judicantur. Dici vero potest relatio opponi termino terminative, alteri vero relationi relative. Et hæc posterior est quasi formalis oppositio, nam est inter proprias formas quatenus se mutuo excludunt ab eodem subjecto; prior vero proprie est repugnantia relativorum, quia postulant dis-

tionem extremorum, quod significavit etiam D. Thomas, q. 7 de Potentia, art. 8, ad 4.

SECTIO XVII.

Quomodo prædicamentum Ad aliquid sub uno supremo genere, per diversa genera subalterna et species usque ad individua constitui possit.

1. Explicemus fere omnia quæ ad intelligendam essentiam relationis, et causas ejus, et formalem effectum (non enim habet alium), necessaria visa sunt; superest ad hujus rei complementum, ut de subordinatione, convenientia, et distinctione ipsarum pauca dicamus, ut ita totius prædicamenti constitutio quasi præ oculis habeatur. Tria autem puncta in titulo quæstionis insinuantur, quæ ab aliis latissime tractantur, et a nobis brevissime expedienda sunt.

De supremo genere prædicamenti Ad aliquid.

2. Prima ergo difficultas est, quomodo possint omnia relativa ad unum genus summum reduci. Et ratio dubitandi est, quia essentia relationis est, ut ejus esse sit ad aliud; ergo non potest ita relativum abstrahi, quin ei aliud adæquate correspondeat; ergo non potest dari unum genus summum, sed ut minimum debent esse duo, quæ se invicem respiciant. Patet consequentia, quia non potest esse unum et idem id quod respicit, tum quia in ipsa definitione continetur, quod debet esse aliud, tum etiam quia non potest idem realiter referri ad seipsum. Tum denique quia si essentia relativi in communi esset referri ad se, hoc ipsum esset de ratione et essentia cujusvis relationis particularis, cum essentia superioris in inferiori includatur. Quæ difficultas vulgaris est in hac materia, et magnum facessit negotium, iis præsertim qui putant unum relativum formaliter referri ad alterum correlativum ut sic; nam juxta hanc sententiam, cum dicitur relativum in communi esse id cujus esse est esse ad aliud, necesse est subintelligi in definitione, ad aliud correlativum; unde cum non possit idem referri ad se relatione reali, de qua agimus, necessarium erit ut non sit unum supremum genus, sed duo, quæ se invicem et adæquate respiciant, sintque in re ipsa distincta.

3. *Unum supremum genus prædicamenti relationis datur.*—Nihilominus tamen certum est posse dari unum supremum genus omnium relativorum; nil enim refert de abstractis po-

tius quam de concretis loqui, et ex uno potest inferri aliud. Nam, si datur generalissimus conceptus relationis realis et prædicamentalis in communi, poterit etiam dari relativi in communi, tum ob rationem proportionalem, tum etiam quia omni formæ abstractæ potest respondere constitutum, seu concretum illi adæquatum. Quod vero possit dari unum supremum genus relationum, patet, tum ex ipso modo loquendi de relatione in communi, ut sic, nam hic terminus communis est omnibus relationibus, et pro omnibus distribuitur, quia de omnibus univoce dicitur, et in quid. Tum etiam quia definitio relationis in communi unica est, et omnibus relationibus prædicamentalis convenit. Tum denique quia si quis fingat duo illa genera suprema relativorum, inter illa inveniet convenientiam essentialem in ratione essendi ad aliud; ergo ab eis abstrahere poterit conceptum univocum et essentialem utrique communem, in quo etiam facile inveniet differentias extra illius rationem, quæ non sint completæ relationes; ergo.

4. *Ut solvant aliqui rationem dubitandi.*—Ad difficultatem autem positam respondent aliqui, in definitione relativi in communi cum dicitur esse ad aliud, per illud aliud, intelligi quidem correlativum, et illud non posse esse ipsummet, quod definitur, ut sic, propter rationem factam, quod non potest idem realiter ad se referri. Nec etiam esse aliquod aliud relativum æque commune, et non contentum sub eo quod definitur, propter difficultatem tactam de uno supremo genere. Aiunt ergo per illud aliud, importari singula correlativa specifica, vel particularia singularum relationum. Quæ est responsio Alberti, 5 Metaph., tractat. 3, cap. 7, et in prædic. Ad aliud, ibique Simplicii et Boetii. Potestque ita exponi, quia, licet relatio in communi definiatur per esse ad aliud, tamen non exercet hoc esse ad aliud nisi in determinatis relationibus, et ideo non est necesse ut, quatenus abstractissime concipitur, intelligatur exercere munus relationis in ordine ad aliud correlativum sibi adæquatum, quia ut sic potius concipitur essentia relationis quasi in actu signato, seu designando id in quo consistit, quam in actu exercito, id est, exercendo illam habitudinem ad aliud, in tota illa communitate. Potius ergo intelligendum est illam rationem sic abstracte conceptam non exercere suam habitudinem ad aliud, nisi in suis inferioribus.